

ДЕСТРУКТИВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Постановка проблеми. Проблема забезпечення інформаційної безпеки України знайшла відображення в законах «Про основи національної безпеки України», «Про концепцію національної програми інформатизації», «Про національну програму інформатизації», у проекті Концепції інформаційної безпеки України та Стратегії національної безпеки України.

Основними складовими останньої, зокрема, є: національна безпека, національні інтереси, національні цілі, пріоритети і принципи задоволення та захисту національних інтересів, загрози національній безпеці і система національної безпеки [1].

Сутність інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки України вперше була зазначена у Законі України «Про основи національної безпеки України» [2]. Так, у законі чітко сформульовані основні напрямки державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері, зокрема:

– забезпечення інформаційного суверенітету України;

– вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційно-

го простору достовірною інформацією про Україну;

– активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України;

– вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [2].

Захист інформаційного суверенітету держави тісно пов'язаний із поняттям інформаційної безпеки, що може бути розглянута, як захищеність внутрішньої інформації як такої, тобто захищеність якості інформації, її надійність, захищеність різних галузей інформації від розголошення, а також захищеність інформаційних ресурсів.

З іншого боку, інформаційна безпека означає контроль над інформаційними потоками, обмеження використання провокаційної, ворожої суспільної інформації; захист національного інформаційного простору від зовнішньої інформаційної експансії.

Необхідність забезпечення інформаційної безпеки зумовлюється, багатьма факторами: потреба забезпечення національної безпеки України в цілому; існування загроз інформаційній сфері країни, що можуть завдати значної шкоди загальним

Destructive strategic communications: mechanisms of their integrated assessment and neutralization

національним інтересам; можливість впливу за допомогою інформації на свідомість і поведінку людей.

Головним стратегічним завданням інформаційної безпеки України є створення потужного національного інформаційного простору, як головного аспекту присутності держави в світовому інформаційному просторі. Крім того, таке завдання включає створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури та інформаційних ресурсів держави.

У проекті Стратегії інформаційної безпеки України, підготовленому і запропонованому до розгляду Міністерством інформаційної політики України у червні 2015 року, зазначено, що інформаційний суверенітет України – це виключне право України відповідно до Конституції і законодавства України та норм міжнародного права самостійно і незалежно з додержанням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні й геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню й зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір та гарантувати інформаційну безпеку держави.

Також автори Концепції пропонують нове визначення поняття «забезпечення інформаційної безпеки»: діяльність, спрямована на запобігання, своєчасне виявлення, припинення чи нейтралізацію реальних і потенційних загроз інформаційній безпеці України [5].

Інформаційна безпека держави – це стан її захищеності, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдає суттєвої шкоди національним інтересам [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритетними завданнями забезпечення інформаційної безпеки держави дослідники вважають: виявлення, оцінку та прогнозування поведінки джерел загроз інформаційній безпеці, що здійснюється шляхом оперативного моніторингу інформаційної обстановки; вироблення, координацію та введення єдиної державної політики у галузі інформаційної безпеки; створення та експлуатацію систем забезпечення інформаційної безпеки; розробку, координацію та запровадження єдиної державної політики у галузі міжнародних інформаційних відносин, зокрема у напрямку формування іміджу держави [3, с. 130]. Проблемам інформаційної безпеки загалом та України зокрема присвятили свої наукові розробки М. Галамба, Ф. Медвідь, В. Остроухов, В. Петрик, М. Присяжнюк та інші вчені [7–9; 11].

У ХХІ столітті інформаційні війни стали одним з основних способів ведення військових дій, при цьому ефективні методи протистояння інформаційним війнам поки що не розроблені.

Питання забезпечення інформаційної безпеки України та протидії деструктивним інформаційним впливам сьогодні постає особливо гостро, оскільки основними загрозами, визначеними Стратегією національної

Деструктивні стратегічні комунікації: механізми їх комплексної оцінки та нейтралізації

безпеки, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, є ведення інформаційної війни проти України та відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіакультури суспільства [1].

Також, одним із найбільш проблемних питань в системі забезпечення національної безпеки України є протидія інформаційно-психологічній війні, яка набула систематичного, добре спланованого і довготривалого у часі характеру з боку країни-агресора.

У наш час стало очевидним, що під впливом інформації зростає потенційна вразливість суспільних процесів від інформаційного впливу. Інформація стала чинником, здатним призвести до масових протестних акцій, проявів сепаратизму, військових конфліктів, дезорганізації державного управління тощо [7].

Саме формування іноземними засобами масової інформації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу, в тому числі через призму подій в Україні, приниження української мови і культури, фальшування української історії тощо, є однією з форм ведення інформаційної війни проти нашої держави та виправдання власної агресивної політики, спрямованої на підірив суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території [1].

Метою статті є аналіз деструктивних інформаційних впливів на національну безпеку України та визначення шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. В умовах формування глобального інформаційного суспільства в сучасних конфліктах з'явилась нова фаза – інформаційно-психологічна війна, яка

займає проміжну сходинку між політичною кризою і фазою збройного зіткнення, будучи при цьому «поворотною точкою» від мирної фази до військової. У цій фазі технології інформаційно-психологічного впливу на політичні (в тому числі міжнародні) конфлікти стають одним із вирішальних чинників і високоефективних інструментів у діяльності із їх політичного вирішення [9].

Сучасні характеристики конфліктів є такими:

– інформаційні війни є першою, часто визначальною, стадією конфлікту;

– на зміну конфліктам з протистоянням держав приходять змішані конфлікти (де сторонами виступають не окремі держави, а коаліція держав – воєнно-політичні блоки);

– війни протікають як спецоперації – не проводиться загальна мобілізація, змінюються приводи до війни (поширення інформації про відсутність демократії, конфлікти населення з владою, використання національного, релігійного, міжконфесійного, мовного чинників) [10].

Першочерговою передумовою існування інформаційного суверенітету України, як невід'ємного права людини, суспільства, держави на самовизначення та участь у формуванні, розвитку і здійсненні національної інформаційної політики в національному інформаційному просторі України, є належний стан інформаційної безпеки держави та її громадян.

Характерним для розвитку ситуації у медіапросторі України є фактор інформаційної присутності представництв іноземних медіаструктур або контрольованих ними вітчизняних мас-медіа, які діють у фарватері зовнішньополітичної спрямованості своїх країн і забезпечують інформа-

Destructive strategic communications: mechanisms of their integrated assessment and neutralization

ційну підтримку дій керівництва іноземних держав щодо України та її міжнародних інтересів, насамперед геополітичних та економічних.

Також необхідно відзначити збереження негативної тенденції до розміщення публікацій з гострими і упередженими висловлюваннями іноземних громадських та державних діячів, що межують із відвертим нехтуванням вимог міжнародного та українського права.

Головними інформаційним спрямуваннями іноземних країн, які використовуються для пропагування власних інтересів на території України і ескалації внутрішньополітичної ситуації на територіях, що являються об'єктами геополітичних інтересів суміжних держав, є наступні:

- підрив авторитету вищих органів державної влади в Україні;

- ідеологічне обґрунтування федералізації України із трактуванням приналежності в минулому окремих регіонів України до суміжних країн;

- поширення автономістських та сепаратистських настроїв у регіонах геополітичних інтересів;

- інформаційна підтримка громадських об'єднань та рухів радикального і сепаратистського налаштування з відвертою антиукраїнською ідеологією;

- створення передумов до виникнення конфліктів на національному підґрунті, що може бути використано для «виправдання» самопроголошення нових територіальних автономних утворень.

Основними об'єктами деструктивного інформаційного впливу, визначеними В. Остроуховим, є:

- ідеологічно-психологічне середовище суспільства, пов'язане з використанням інформації, інформаційних ресурсів та інформаційної ін-

фраструктури для здійснення впливу на психіку й поведінку людей;

- ресурси, які розкривають духовні, культурні, історичні, національні цінності, традиції, надбання держави, нації в різних сферах життя суспільства;

- інформаційна інфраструктура, тобто абсолютно всі проміжні ланки між інформацією та людиною;

- система формування суспільної свідомості (світогляд, політичні погляди, загальноприйняті правила поведінки тощо);

- система формування громадської думки;

- система розроблення та прийняття політичних рішень;

- свідомість та поведінка людини [11].

Водночас, аналізуючи весь спектр засобів для реалізації зовнішньої інформаційної експансії, можна стверджувати, що головними негативними наслідками для України можуть бути наступні:

- загострення міжнаціональних, етноконфесійних та інших суспільно важливих відносин в регіонах, де компактно проживають представники інших національностей, що, в свою чергу, зумовлює міжнародне напруження в питаннях забезпечення прав і свобод національних меншин між Україною та державами-сусідами;

- штучне створення на міжнародній арені іміджу України як «ненадійного» економічного партнера, наслідком чого є суттєве зменшення інвестиційної привабливості нашої країни та, як наслідок, відтоку інвестицій із території України і призупинення реалізації міжнародних комерційних проектів;

- блокування, шляхом здійснення точкових інформаційних операцій, підписання вигідних для України

Деструктивні стратегічні комунікації: механізми їх комплексної оцінки та нейтралізації

економічних договорів в частині налагодження вигідного експорту новітнього озброєння, продукції харчової, фармакологічної, металургійної, хімічної, енергетичної галузей промисловості, інших економічно вигідних та конкурентоспроможних продуктів народного господарства України;

– упереджене ставлення та позиція керівництва окремих країн – суб'єктів міжнародних відносин щодо демократичних спрямувань України, забезпечення прав і свобод громадян, проведення ефективних економічних та соціальних реформ, наслідком чого є відтермінування укладення вигідних для нашої країни економічних та політичних договорів, що дали б змогу пришвидшити реалізацію євроінтеграційних спрямувань України.

Поруч із застосуванням традиційних засобів масової інформації, варто також відзначити важливу роль у розгортанні та проведенні інформаційних війн через можливості інтернет-ресурсів, соціальних мереж та блогосфери.

Як свідчить аналіз останніх подій в Україні та за її межами, широкого застосування набули соціально орієнтовані інформаційно-комунікаційні сервіси – соціальні мережі, мікроблоги, блоги, відеоблоги. Якщо раніше використання таких сервісів розглядалося як виняток, то на сьогодні цей механізм перетворився на технологію, яка становить загрозу національній безпеці.

З огляду на транскордонний характер інтернет-сервісів, майданчиком для застосування подібної технології може стати будь-яка держава. Соціально орієнтовані інформаційно-комунікаційні сервіси забезпечують швидке, анонімне (за винятком окремих випадків), майже безкоштовне

оповіщення великої кількості людей. З урахуванням мобільності клієнтських пристроїв інформацію щодо координат дій розрізненних груп людей можна оперативно змінювати. Соціальні сервіси побудовані таким чином, що забезпечують самоорганізацію користувачів у «групи за інтересами». Це зумовлює ефективність інформаційного впливу: завдяки сегментації соціального простору є можливість абсолютно точно вибирати цільову аудиторію.

Аналіз подій, які відбулись у 2014-му році на сході України, а також на території АР Крим під час її анексії, свідчить, що блокування органів влади і місцевого самоврядування у вказаних регіонах, що передували масовим безладам, розгортались за одним сценарієм, основними складовими якого були: активне поширення інформаційних приводів; їх «розкрутка»; формування цільових груп; заклики до конкретних дій; виконання однієї дії одночасно великою кількістю людей (збір на мітинг, акція протесту тощо).

Такий механізм характерний для акцій інформаційного впливу, які ґрунтуються на соціопсихологічних закономірностях поведінки людини у натовпі. Аналізуючи зазначені події, можна зробити висновок про їх чітку організацію через можливості громадських організацій антиукраїнського спрямування, а також застосування потужної інформаційної пропаганди з позицій місцевих і закордонних ЗМІ та інтернет-ресурсів.

Методи та прийоми інформаційної війни, з огляду на відносно вільний доступ до інформації через Інтернет, формуються за принципом того, що люди теоретично можуть побачити або прочитати усе, що їм «запропонують» іноземні телеканали

Destructive strategic communications: mechanisms of their integrated assessment and neutralization

та інтернет-медіа. У цьому аспекті іноземною пропагандою активно використовуються наступні принципи створення і поширення інформації: «називай чорне білим», «перекручуй факти», «замовчуй позитивне, розкручуй негативне», «звинувачуй ідеологічного супротивника у тому, що робиш сам» і головне – «лякай».

Загалом механізми, які впроваджуються для здійснення інформаційного тиску як на населення України, так і на країни-«союзники», є тотожними, вирізняючись тільки інформаційним наповненням залежно від поставленої мети у той чи інший період.

Для досягнення кінцевого результату, який полягає у створенні вигідного інформаційного поля, використовуються підконтрольні ЗМІ, представники еліти, політичні партії, фінансовий сектор, неурядові організації, експертне та культурне середовище.

Характеризуючи інструменти, які застосовуються країною-агресором як для взяття під власний контроль українських та закордонних інформаційних потоків, так і «знешкодження небажаних», варто виокремити наступні:

– розрив комунікацій (купівля рейтингових ЗМІ, блокування роботи «ворожих» ЗМІ, їх дискредитація, адміністративний тиск, організація DDoS-атак на інформаційні інтернет-сайти тощо);

– інформаційна деморалізація противника (залякування населення шляхом поширення суперечливих і взаємовиключних даних, підкуп авторитетних експертів-спікерів для їх участі в інформаційних проєктах, систематична дезінформація населення і керівництва «ворожих» держав тощо);

– розбалансування системи управління інформаційним полем (поширення компромату на провідні ЗМІ і журналістів, створення передумов до виникнення внутрішньо-корпоративних конфліктів у середовищі мас-медіа за принципом «поділяй і пануй», придбання і створення власних позицій у адміністративно-регуляторному секторі та ін.).

Впроваджуючи політику «м'якої сили» проти України та держав-партнерів, країна-агресор використовує як представників так званої «п'ятої колони» в Україні, так і фінансовані за кордоном партії «лівих антиглобалістів» чи «правих ультра націоналістів», експертів – вихідців з екстремістського і маргінального середовища, всіх тих, хто не знайшов себе в суспільно-політичному житті держави і потребував «зовнішнього впливання».

Як відзначають автори дослідження «Загроза нереальності: інформація, культура і гроші як зброя Кремля» журналісти П. Померанцев і М. Вайс, Російська Федерація експлуатує ідею свободи інформації, щоб впроваджувати дезінформацію в публічний простір. При цьому завдання полягає не в переконанні опонента, як це відбувається в класичній публічній дипломатії, або завоюванні його довіри, а в сіянні сумнівів за допомогою конспіративних теорій і множинних фальсифікацій.

Росія останніми роками систематично збільшує бюджет для ведення інформаційних воєн як з позиції російських ЗМІ, що ретранслюють власний інформаційний продукт на суміжні території, так і через контрольовані іноземні мас-медіа та журналістів, насамперед у медіапросторі Європи.

Деструктивні стратегічні комунікації: механізми їх комплексної оцінки та нейтралізації

Для прикладу, бюджет телекомпанії «Russia Today», яка поєднує в собі багатомовний телеканал, новинне агентство і радіостанції, інтернет-ресурси, у 2014 році перевищив 300 млн дол. Також активно розробляються проекти зі створення аналогічних каналів німецькою та французькою мовами. Соціальні мережі все частіше використовуються для поширення дезінформації, а «тролі» – для атак на інтернет-видання і окремих осіб [4].

Висновки. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу досягти реалізації власних інтересів без застосування воєнного інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не використовуючи силу, за умови якщо ця держава не усвідомить реальних та потенційних загроз негативних інформаційних впливів і не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам [8].

Актуальним науковим і практичним завданням у сфері забезпечення інформаційної безпеки України є досягнення єдиного підходу до визначення оптимальних моделей і шляхів забезпечення інформаційної безпеки держави на основі виявлення найважливіших якісних і кількісних властивостей та параметрів цього явища.

Інформаційна безпека держави являє собою такий стан інститутів держави і суспільства, за якого забезпечується надійний захист національних інтересів країни і її громадян в інформаційній сфері. Обов'язок забезпечення інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної

безпеки покладається на інформаційну організацію держави.

Інформаційна організація держави повинна бути гарантом інформаційної безпеки держави та її інститутів, суспільства і громадян, стабільності політичного режиму в умовах процесів глобалізації, зростання загроз з боку міжнародного тероризму, ескалації діяльності екстремістських і сепаратистських рухів і організацій як усередині країни, так і за її межами [5].

Враховуючи сучасний стан захисту національного інформаційного простору, а також особливості ведення сучасної інформаційної війни, її методи та механізми реалізації деструктивних інформаційних акцій, Україні доцільно вибудувати нову стратегію забезпечення інформаційної безпеки із врахуванням усіх наявних викликів та загроз.

Інформаційна безпека може бути реалізована як за умови побудови чітко структурованої системи протидії із залученням державних і громадських організацій, так і при виконанні першочергових превентивних заходів протидії в межах українського медіасектору, зокрема:

– допомога держави провідним українським агентствам, національним теле- і радіокомпаніям, друкованим ЗМІ у відкритті закордонних кореспондентських пунктів з метою розширення аудиторії зарубіжних споживачів їх продукції та оприлюднення раціонально підібраної та зваженої інформації, яка нівелюватиме негативні інформаційні акції на шкоду Україні;

– налагодження конструктивного діалогу із відповідальними представниками владних інституцій країн-сусідів з метою досягнення паритетних умов щодо формування взає-

Destructive strategic communications: mechanisms of their integrated assessment and neutralization

мовигідної інформаційної політики між державами та дотримання основоположних принципів взаємоповаги в частині висвітлення суспільно важливих подій як з боку України, так і країн-партнерів;

– впровадження державного протекціонізму у підтримці вільної від політичної кон'юнктури ефективної просвітницької діяльності шляхом залучення мас-медіа та видавничо-поліграфічних підприємств: широке поширення і запровадження дотаційних проектів на друк літератури історичного, культурного, патріотично-виховного характеру, теле- та радіо-проектів, виготовлення якісної соціальної реклами ідеологічно-патріотичного спрямування тощо;

– поетапне встановлення квот щодо присутності в ефірі телерадіоорганізації аудіовізуального продукту українського виробництва;

– фінансова і правова підтримка створення і поширення українськомовної інформаційної продукції, розповсюдження у світі вітчизняної культурно-мистецької та друкованої продукції; дотримання принципів

Європейської конвенції прав людини, міжнародних документів у галузі міждержавного інформаційного співробітництва;

– удосконалення нормативно-правового регулювання питань щодо користування каналами мовлення, ретрансляції програм, використання радіочастотного ресурсу України, стандартів діяльності телерадіоорганізацій;

– збалансування інтересів вітчизняних телерадіоорганізацій всіх форм власності, забезпечення проведення прозорої процедури ліцензування їх діяльності;

– реалізація програми створення системи суспільного телебачення та радіомовлення із забезпеченням її незалежності від політичних, фінансово-промислових та вузько-ідеологічних впливів. Налагоджування отримання суб'єктами суспільного телебачення «ексклюзивної інформації від перших осіб», що може стати своєрідним «цехом гарячих новин», на який при цитуванні будуть змушені посилатися інші інформаційні ресурси.

Список використаних джерел

1 Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 червня 2015 року № 287/2015 «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

2 Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV в редакції від 7 серпня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

3 Бондаренко В. О. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми / В. О. Бондаренко, О. В. Литвиненко // Стратегічна панорама. – 1999. – № 1–2. – С. 127–133.

4 Peter Pomerantsev. Russia and the Menace of Unreality, The Atlantic (Sep. 9, 2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/09/russia-putin-revolutionizing-information-warfare/379880/>.

Деструктивні стратегічні комунікації: механізми їх комплексної оцінки та нейтралізації

5 Проект Концепції інформаційної безпеки України в редакції від 9 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mip.gov.ua/ru/documents/30.html>.

6 Інформаційна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/інформаційна_безпека_України.

7 Галамба М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози / М. Галамба, В. Петрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua>.

8 Медвідь Ф. М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення / Ф. М. Медвідь // Наукові праці МАУП / редкол.: В. Б. Захожай (гол. ред.) та ін. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. – Вип. 2(25). – С. 116–122.

9 Манойло А. В. Проблемы и перспективы исследования информационно-психологических технологий разрешения международных конфликтов / А. В. Манойло // Право и політика [Електронний ресурс]. – 2008. – № 3. – С. 592. – Режим доступу : <http://yurpsy.fatal.ru/files/stat/manoylo/07.htm>.

10 Україна-2020: зовнішньо політичні виклики та можливості наступного десятиріччя. Український інститут публічної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/38.pdf.

11 Підручник / [Остроухов В. В., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. та ін. ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша]. – К. : КНТ, 2010. – 776 с.

Рецензенти:

доктор філологічних наук,
професор Л. Компанцева,
доктор філософських наук,
професор В. Остроухов

Аннотація: В статті розкриваються основні загрози для інформаційного простору України в сучасних умовах. Здійснюється аналіз деструктивних інформаційних впливів, їх напрямки і механізми впровадження, негативні наслідки використання інформаційних маніпулятивних технологій в умовах ведення «гібридної війни» проти України і шляхи їх мінімізації.

Ключеві слова: національна безпека, інформаційна безпека, інформаційне простору, інформаційне вплив, інформаційна війна, інформація, інформаційно-психологічна війна, загрози в інформаційній сфері.

Abstract: The article covers the main threats to the information space of Ukraine in modern environment. The destructive information impacts, their directions and mechanisms of introduction are analyzed, as well as negative consequences of applying information manipulative technologies within «hybrid warfare» against Ukraine and ways of minimizing them.

Key words: national security, information security, information space, information impact, information warfare, information, information-psychological warfare, threats in the information sphere.